

תוכן העניינים

הקדמת העורך ה
הקדמת המחבר ז
רשימת האיורים ומקורותיהם יז
רשימת הקיצורים והסימנים כא

מבוא לספר דברים

- א. שם הספר 3
- ב. הנוסח 3
- ג. אופיו של הספר ומבנהו 8
- ד. הנושאים העיקריים של הספר 9
  1. אמונת הייחוד (מונותאיזם) 9
  2. נאמנות לה' 10
  3. תפיסת האלוהות 10
  4. ברית 11
  5. אהבה 13
  6. ישראל 13
  7. ישראל והעמים 14
  8. הארץ 14
  9. משפט 15
- [א] כללי 15
- [ב] סידור החוקים 16
  - (1) מבנה וחלוקה 16
  - (2) הסבר לסידור החוקים 19
- חטיבה ראשונה: המקדש, החגים וענייני דת נוספים (יב, ב – טז, יז) 22
  - חטיבה שנייה: בעלי סמכות אורחית ודתית (טז, יח – יח, כב) 24
  - חטיבה שלישית: ענייני משפט וצבא (יט, א – כא, ט) 25
  - חטיבה רביעית: חוקים שונים בעניינים אורחיים ודיני משפחה (כא, י – כה, יט) 26
- חטיבה חמישית: טקס הבאת הביכורים ויודי מעשר (כו, א – טו) 31
  10. ייחוד הקורבנות למקדש יחיד 31
- [א] הסברים תועלתניים: דתיים ומוסריים 32
- [ב] הסברים תועלתניים: מדיניים וכלכליים 32
- [ג] גישות תיאולוגיות 33
  - (1) מונותאיזם 33
  - (2) מונולטריה 33
  - (3) מונולטריזם 35
- (4) ריבוי מקומות פולחן כתופעה אלילית מעיקרה 35
  11. חילון 36
  12. אנושיות 37
  13. מכוונות אינטלקטואלית 37
  14. מכוונות פסיכולוגית 38
- ה. סגנון 39
- ו. לשונות אופייניות לספר דברים 40

1. מלחמה באלילות ועוד פולחנות פסולים 40
  - [א] הזהרות נגד עבודה זרה ופולחנות פסולים 40
  - [ב] הפולמוס נגד האלילות ופולחנות פסולים 41
2. ריכוז הפולחן: המקום אשר יבחר ו"לשכן" / "לשום שם" 41
  - 41 יציאת מצרים, הברית והבחירה
  - 42 אמונת הייחוד ומידות ה' 42
  5. שמירת התורה והנאמנות לברית 42
    - [א] נאמנות 42
    - [ב] חוסר נאמנות 43
  6. ירושת הארץ וכיבושה 44
    - [א] ירושת הארץ 44
    - [ב] כיבוש צבאי 44
  7. גמול 44
    - [א] שכר 44
    - [ב] עונש 45
  8. מילוי נבואה 45
  9. ריטוריקה וביטויי הטפה 45
  - ז. זמנו ורקעו של ספר דברים 47
  - ח. חיבורו של ספר דברים ותולדותיו 54
  - ט. השפעת ספר דברים על ספרי מלכים, ירמיה וישעיה השני' 57
    1. דוגמאות לביטויים אופייניים לספר דברים בספר מלכים 58
      - [א] עבודה זרה ופולחנות פסולים 58
      - [ב] פולמוס נגד האלילות ופולחנות פסולים 58
      - [ג] ריכוז הפולחן: המקום אשר יבחר "לשכן" / "לשום שם" 58
      - [ד] אמונת הייחוד 58
      - [ה] שמירת המצוות והנאמנות לברית 58
        - [ו] ייחודו של מנהיג 59
    2. ספר ירמיה וספר דברים 59
      - [א] מלחמה באלילות ופולחנות פסולים 59
      - [ב] ריכוז הפולחן: המקום אשר יבחר ו"לשכן" / "לשום שם" 60
        - [ג] יציאת מצרים והברית 60
        - [ד] אמונת הייחוד ומידות ה' 60
        - [ה] שמירת התורה ונאמנות לברית 60
          - (1) נאמנות 60
          - (2) חוסר נאמנות וחטא 60
            - [ו] גמול 61
              - (1) שכר 61
              - (2) עונש 61
            - [ז] מילוי נבואה 62
            - [ח] הטפה 62
            - [ט] נבואת אמת ונביאי שקר 62
      3. ישעיה מ-סו וספר דברים 63
        - [א] מלחמה באלילות ופולחנות פסולים 64
          - [ב] ה' והמקדש 64
          - [ג] יציאת מצרים, הברית והבחירה (יחס ה' לעם ישראל) 64
          - [ד] אמונת הייחוד ומידות ה' 64
          - [ה] חוסר נאמנות וחטא 65

[1] גמול 65

(1) שכר 65

(2) עונש 65

[ז] ריטוריקה וביטויי הטפה 65

י. השפעת ספר דברים על היהדות 66

יא. מבחר ביבליוגרפי 69

פירוש

כותרת (א, א"ה) 89

נספח א: הגיאוגרפיה ההיסטורית של ספר דברים 95

הקדמה: הנאום הראשון (א, ו-ד, מ) 103

מבט לאחור: ארבעים שנות הנדודים במדבר ולקחי התקופה (א, ו-ג, כט) 104

ההוראה הראשונה להתקדם לארץ כנען, הפרתה והעונש (א, ו-ב, א) 107

ההוראה השנייה לישראל להתקרב לארץ כנען וקיומה (ב, ב-ג, כט) 135

נספח ב: שם ה' וביטוי' 166

נספח ג: דברים א-ג ומסורות מקבילות 168

נספח ד: תפיסת המלחמה בספר דברים 177

קריאה לשמור את החוקים והמשפטים (ד, א"מ) 179

נספח ה: מקור הפוליתאזים על פי המקרא (ד, יט"כ; לב, ח"ט) 215

נספח ו: ההבטחות לתקומה (ד, כט"לא; ל, א"י) 216

נספח ז: משה והמונותאזים (ד, לב"לט) 217

נספח לנאום הראשון: הברלת ערי מקלט בעבר הירדן (ד, מא"מג) 221

הנאום השני: ברית מואב (ד, מד-כה, סט) 223

כותרת (ד, מד"מט) 224

הקדמה: המעמד בחורב וכריתת הברית (פרק ה) 226

המעמד בחורב (ה, א"ה) 228

עשרת הדיברות (ה, ו"ז) 231

נספח ח: עשרת הדיברות בטעם התחנות ובטעם העליון 250

נספח ט: הגמול הרב-דורי (ה, ט"י; ז, ט"י) 252

נספח י: שאלת מקור השבת והמקבילות 254

מינוי משה כמתווך (ה, יח"כט) 257

מבוא לחוקים ולמשפטים שניתנו במואב (ו, א-יא, ל) 261

הקדמה (ו, א"ג) 261

נספח יא: "ארץ זבת חלב ודבש" (דב'ו, ג ועוד) 263

דרשה המרחיבה את הדיבר הראשון (ו, ד"כה) 265

חובת נאמנות לה' לבדו ומוודעות מתמדת לתורתו (ו, ד"ט) 266

נספח יב: הפסוק "שמע ישראל" (ו, ד) 273

נספח יג: תפילין ומוזות (ו, ח"ט; יא, יח, כ) 277

אל תיתן להצלחה להשכיח מלבך את ה' ולהטותך לאלים אחרים (ו, י"טו) 282

"לא תנסו את ה'". קיימו את מצוותיו (ו, טז"יט) 285

חינוך הילדים וטעם שמירת המצוות (ו, כ"כה) 287

שתי דרשות על הימנעות מסכנה לאמונה ולציות אחרי כיבוש הארץ (פרקים ז-י) 289

דברי הטפה הקשורים בכיבוש הארץ המובטחת (פרקים ז-ח) 290

ציווי להשמיד את הכנענים ואת אביורי דתם, וקריאה לקיים את המצוות (פרק ז) 291

קריאה לבני ישראל לזכור את תלותם בה' ולשמור את מצוותיו (פרק ח) 308

- שלא יהיו בני ישראל צדיקים בעיני עצמם (ט, א – י, יא) 316
 נספח יד: עגל הזהב (ט, ט"כא) 333
 "מה ה' אלהיך שאל מעמך" (י, יב"כב) 336
 כיבוש הארץ והישארות בה תלויים בנאמנות ובציות לה' (יא, א"כה) 341
 סיכום: ברכה וקללה (יא, כו"ל) 352
- החוקים והמשפטים שניתנו במואב (יא, לא – כו, טו) 355
 מבוא וכותרת לחוקים (יא, לא – יב, א) 356
 חטיבה ראשונה: המקדש, החגים וענייני דת נוספים (יב, ב – טז, יז) 357
 מקום הפולחן ופולחנות כנעניים (יב, ב – יג, א) 357
 נספח טו: "לשום שמו שם", "לשכן שמו שם" 374
 נספח טז: הקרבת ילדים והעברה באש של ילדים (דב' יב, לא; יח, י) 377
 עונשים בגין הסתה לעבודת אלהים אחרים (יג, ב"ט) 380
 חוקי קדושה (יד, א"כא) 394
 קדושה בשעת אבל (יד, א"ב) 395
 קדושה באכילה: מאכלות מותרים ואסורים (יד, ג"כא) 397
 חובות תקופתיות (יד, כב – טז, יז) 406
 מעשרות (יד, כב"כט) 407
 להגנת העני (טו, א"יח) 413
 שמיטת חובות (טו, א"ז) 414
 קריאה להלוות לעניים (טו, ז"יא) 419
 שחרור עבדים עבריים אחרי שש שנות עבדות (טו, יב"יח) 421
 קורבן בכורות המקנה (טו, יט"כג) 426
 נספח יז: החוקים בדב' טו: היחס בין דב' טו, שמ' כא – כג, ו' כה 428
 שלוש רגלים (טז, א"יז) 432
 נספח יח: שמו של חג הסוכות (דב' טז, יג, טז) 445

כרך שני

- חטיבה שנייה: בעלי סמכות אורחית ודתית (טז, יח – יח, כב) 447
 מערכת המשפט ועניינים נוספים (טז, יח – יז, יג) 448
 המלך (יז, יד"כ) 460
 מתנות כהונה ולוייה (יח, א"ח) 467
 הנביא (יח, ט"כב) 472
 חטיבה שלישית: ענייני משפט וצבא (יט, א – כא, ט) 483
 שלושה חוקים בעניין המשפט הפלילי (פרק יט) 484
 ערי מקלט (יט, א"יג) 485
 נספח יט: הזקנים במערכת המשפט 494
 איסור הסגת גבול (יט, יד) 498
 דיני עדים (יט, ט"כא) 500
 חוקי מלחמה (פרק כ) 504
 הכנת הצבא למלחמה (כ, א"ט) 505
 הטיפול באוכלוסיות מובסות (כ, י"יח) 511
 נספח כ: החרמת הכנענים 515
 הטיפול בעצים בשעת מצור (כ, יט"כ) 518
 עגלה ערופה – רצח לא מפורענח (כא, א"ט) 521
 נספח כא: טקס עגלה ערופה 526

- חטיבה רביעית: חוקים שונים בעניינים אזרחיים וחיי המשפחה (כא, י-כה, יט) 530
- שלושה חוקים בענייני משפחה (כא, י-כא) 531
- הטיפול בגופת פושע שהוצא להורג (כא, כב-כג) 539
- חוקים הקשורים ברכוש ובעניינים אישיים (כב, א-יב) 542
- חוקים בדבר התנהגות מינית אסורה ביחסי אישות (כב, יג-כט) 552
- נספח כב: 'המוציא שם רע': האשמת העדר בתולים (כב, יג-כב) 560
- יחסים אסורים (כג, א-ט) 563
- נספח כג: הרקע של החוקים בדבר הצטרפות אל קהל ה' והתפתחותם (כג, ב-ט) 570
- חוקים שונים (כג, י-כה, יט) 573
- קדושת מחנה הצבא (כג, י-טו) 574
- הענקת מקלט לעבד נמלט (כג, טז-יז) 578
- זנות ועוד מנהגים נתעבים (כג, יח-יט) 580
- נספח כד: שאלת הונות הפולחנית במזרח הקדום (כג, יח-יט) 583
- איסור הלוואה בריבית (כג, כ-כא) 586
- תשלום נדרים בזמנם (כג, כב-כד) 589
- אכילה משדה אדם אחר או מכרמו (כג, כה-כו) 592
- שני חוקים הנוגעים לחיי נישואים (כד, א-ה) 594
- צרור חוקים שרובם מתייחסים לעניינים (כד, ו-כב) 599
- הגבלה על עונש מלקות (כה, א-ג) 610
- "לא תחסום שור בדישו" (כה, ד) 613
- ייבום (כה, ה-י) 614
- נספח כה: ייבום 619
- התערבות פסולה בקטטה (כה, יא-יב) 622
- נספח כו: "וקצתה את כפה" – התערבות פסולה בקטטה 623
- יושר במידות ובמשקלות (כה, יג-טז) 626
- "זכור את אשר עשה לך עמלק" (כה, יז-יט) 629
- חטיבה חמישית: טקס הבאת הביכורים וידיוי מעשר (כו, א-טו) 632
- טקס הבאת הביכורים (כו, א-יא) 633
- ידיוי מעשר (כו, יב-טו) 640
- סיום החוקים והמשפטים (כו, טז-כח, סח) 644
- התחייבות הדדית בין ה' לבין ישראל (כו, טז-יט) 645
- טקסים לאשרור הברית אחרי הכניסה לארץ (פרק כז) 648
- כתיבת התורה על מצבות ובניית מזבח (כו, א-ח) 650
- קריאה לציית כיאה לעם שזה עתה היה לעם ה' (כו, ט-י) 655
- השמעה טקסית של ברכות וקללות (כו, יא-כו) 657
- נספח כז: דברים כז 667
- הבטחות והזהרות על תוצאות קיום הברית או הפרתה (פרק כח) 671
- ברכות על קיום החוקים (כח, א-יד) 672
- קללות אם לא יקוימו החוקים (כח, טו-סח) 677
- חתימה (כח, סט) 699
- נספח כח: המבנה והסגנון של דברים כח 700
- נספח כט: הרקע הספרותי של דברים כח 706
- הנאום השלישי: קריאה לשמירת ברית מואב (פרקים כט-ל) 711
- יסוד הברית (כט, א-ח) 712
- קריאה לטקס הברית (כט, ט-כ) 715
- תגובת הדורות שלאחר העונש (כט, כא-כו) 722

- חתימה להזהרת משה (כט, כח) 725
 אפשרות התשובה (ל, א"י) 727
 חתימת הקריאה לטקס הברית (ל, יא"כ) 731
 אחרית דבר: ימי משה האחרונים (פרקים לא–לד) 735
 משה מכין את בני ישראל לעתיד (פרקים לא–לב) 736
 פעולות הכנה (פרק לא) 736
 נספח ל: כתיבת התורה וקריאתה (לא, ט"ג) 750
 נספח לא: התהוותו של דב' לא 755
 שירת משה (לב, א"מג) 762
 נספח לב: שירת האזינו (לב, א"מג) 793
 נספח לג: נוסח ותיאולוגיה בדב' לב, ח, מג 800
 דברים לגמור השירה (לב, מד"מז) 806
 ה' מכין את משה למותו (לב, מח"נב) 808
 נספח לד: המקורות של דב' לב, מח"נב 810
 ברכות הפרדה של משה לישראל (פרק לג) 811
 ברכת משה (פרק לג) 813
 נספח לה: ברכת משה (דב' לג) 844
 מות משה (פרק לד) 852

מפתחות

- כתובים מחוץ לספר דברים שבאו בספר 863
 תעודות חוץ־מקראיות 902
 ספרות חז"ל 907
 ספרות ההלכה 910
 ספרות ימי הביניים 911
 ענייני דקדוק וסגנון 912

חטיבה שנייה
בעלי סמכות אזרחית ודתית
(טז, יח – יח, כב)

כאן נידונים תפקידיהם של נושאי משרות ציבוריים שונים, מארבעה סוגים עיקריים: שופטים (טז, יח – יז, יג), מלכים (יז, יד – כ), כוהנים (יח, א – ח) ונביאים (יח, ט – כב). על הזקנים לא נאמר דבר, אולי משום שסמכותם היתה עניין שבמסורת ולפיכך גם מובנת מאליה; סמכותם אינה תוצאה של מינוי – 'הבדלה' (י, ח), 'נתינה' (טז, יח; יז, טו), 'שימה' (יז, יד – טו), 'בחירה' (יח, ה), או 'הקמה' (יח, טו, יח).

אין מדובר כאן בחוקה. אין כאן הגדרות של תפקידים וחובות אלא הדגשת עקרונות רחבים. מובלטות ההגבלות שמטיל ה' על זכויותיה של כל רשות ורשות. ספר דברים מפזר את הסמכות ואת היוקרה בין בעלי תפקידים שונים ומגביל את כוחם, ובכך מבקש למנוע התפתחותו של מרכז יחיד וחזק של יוקרה ושל עוצמה.

העובדה שהגבלות אלה מובאות לידיעת הציבור היא מתכונותיה החשובות של התורה וייחודיותה. היא מניחה יסודות לפיקוח ולביקורת מטעם הציבור על רשויות השלטון ומונעת מהן השגת סמכות מוחלטת ויוקרה מוגזמת. בידי העם יש כוח להתנגד לשימוש לרעה בסמכות ולמחות נגדו. נביאי ישראל לדורותיהם ניצלו כוח זה כדי לנזוף במלכים, שרים וכוהנים, ואף בעם כולו, על חטאיהם המוסריים והדתיים (גרינברג).

על הסיבות למיקום חטיבה זו במקום זה דווקא, לעיל עמ' 24–25.

מ' גרינברג, "היחס כלפי כוח מדיני בתורה ובנביאים", הסגולה והכוח, חיפה תשמ"ו, עמ' 29–47.